

lismän vastaista taistelua, ja juuri nykykapitalismin kriittinen kommentointi on Vähämäen intressinä. Kirja taustoittaa ja valottaa hyvin ongelmapaikkoja, mutta ratkaisut jäävät yhä poliitikkojen, tutkijoiden ja yrittäjä-työntekijöiden kunkin yksinäiseksi pulmaksi.

Lähteet

- Beck, Ulrich (2000). *The brave new world of work*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Florida, Richard (2002). *The rise of the creative class and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. Basic Books, New York.
- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005). *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Teos, Helsinki.
- Julkunen, Raija (2008). *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Vastapaino, Tampere.
- McDowell, Linda (2009). *Working bodies: interactive service employment and workplace identities*. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Rifkin, Jeremy (1997). *Työn loppu: teknologia, työpaikat, tulevaisuus*. WSOY, Porvoo.
- Sennett, Richard (2002). *Työn uusi järjestys: miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta*. Vastapaino, Tampere.
- Sennett, Richard (2007). *Uuden kapitalismin kulttuuri*. Vastapaino, Tampere.
- Siltala, Juha (2004). *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Otava, Helsinki.
- Siltala, Juha (2007). *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Mukana uudet huononnuksat*. Otava, Helsinki.
- Vähämäki, Jussi (2003). *Kuhnurien kerho*. Tutkijaliitto, Helsinki.

Ruth Illman

Gästarbetare: marknadsfördel utan människovärde?

Anna Kontula:

Näkymätön kylä. Siirtotyöläisten asemasta Suomessa, Like (Into-pamfletti), Helsingfors, 2010. (118 s.)

Kerran Suomi uskoi tasa-arvoon ja taisteli sen voimalla eroon piikahyhteiskunnasta. Nyt se on täällä taas – riistetyt vain puhuvat vierasta kieltä (Kontula 2010: 105).

Sociologen Anna Kontula från Tammerfors universitet ville förstå hur ett av vår tids mest omdiskuterade fenomen på arbetsmarknaden – internationella gästarbetare – fungerar. Hon nöjde sig inte med att läsa rapporter från ministerier och arbetskraftsbyråer eller arbetssociologins vetenskapliga litteratur, utan packade istället tält, sovsäck och anteckningsblock och flyttade till Olkiluoto: udden där Finlands femte kärnkraftverk för tillfället byggs.

Resultatet blev boken *Näkymätön kylä* som berättar historien om de män som lever i barackbyn intill kraftverksbygget och vars dagar går ut på att arbeta hårt i tre skift, röka, fördriva tiden och längta hem till familjerna i Polen eller Kosovo. Boken är skriven med lika delar vetenskaplig skärpa, politisk indignation och medmänsklig värme och författaren drar sig inte för att ta ställning i de svåra etiska frågorna som gästarbetarnas situation ställer oss inför. Jag kräver ett Finland där alla behandlas

jämlikt och där barn i andra länder inte berövas sina föräldrar för att vi ska höja vår levnadsstandard, skriver Kontula: ”*Me voimme päättää irtisanoutua vääryydestä ja kieltäytyä keräämästä globaalin riiston hedelmiä*” (s. 106). På så sätt tydliggör Kontulas bok den självklara men ofta bortglömda sanningen att gästarbetarna inte bara är billig och flexibel arbetskraft, utan också människor.

Olkiluotobygget har bjudit på många omdebatterade turer de senaste åren, men för Kontula är det ändå inte kärnkraftsfrågan i sig som står i centrum, utan de män som bygger det. Hon ville veta vem de är, varför de har kommit hit, hur deras vardag ser ut och hur Finland ter sig i deras ögon. Bokens titel syftar på den ansamling baracker som under årens lopp vuxit fram intill bygget. Från det finländska samhällets synvinkel är byn ”*korkeintaan puoliksi olemassa*” som Kontula skriver (s. 15): den har inget namn och finns inte på några kartor. Ändå är byn idag temporärt hem för uppskattningsvis 1200 gästarbetare. Statistiskt sett är antalet gästarbetare som anländer till Finland för att arbeta några månader eller veckor mångfalt större än till exempel flyktingarnas eller immigranternas (Kontula nämner en uppskattning

på 35 000–45 000 personer), men ändå figurerar de väldigt sparsamt både i forskningen och i den offentliga debatten.

Kontulas material bygger på en månadslång fältvistelse i den här osynliga byn, något som byggherrarna vid Olkiluoto tillåter med långa tänder, fjorton forskningsintervjuer, otaliga informella diskussioner och deltagande observation. Att komma i kontakt med gästarbetarna är ingen enkel uppgift och ett gemensamt språk finns sällan. Så småningom kommer Kontula ändå in i den uteslutande manliga gemenskapen, bjuds in att dricka snabbkaffe ur pappersmuggar i barackernas sällskapsrum, får se otaliga mobiltelefonfotografier av barn och fruar på annan ort och får höra männens berättelser om vem de är och vad de drömmer om.

Bilden som träder fram är samtidigt både nyanserad och enhetlig. Många av gästarbetarna har redan en längre tid rest från bygge till bygge i Europa: en del för att se världen och tjäna ihop till en ny motorcykel, de flesta för att försörja sina familjer, betala sina barns utbildning eller sina föräldrars läkarkostnader. Alla har naturligtvis rest iväg frivilligt, men alternativen har oftast varit minst sagt begränsade. Av de gästarbetare Kontula träffar är så gott som alla gifta och när fruarna blir hemma för att sköta barn finns inget annat sätt att försörja de sina än att lämna dem och åka till exempel till Finland. De här männen plågas av tanken att deras barn växer upp utan dem, att de går miste om alla de viktigaste åren i barnens liv. Men arbetsvillkoren tillåter bara cheferna att ta familjen med sig på arbetskommenderingen. Kontrakten är korta, skyddsneten obefintliga. Det svåraste med att bo i barackbyn är varken trängseln eller den dåliga infrastrukturen, bristen på meningsfull fritidssysselsättning eller de dåliga villkoren: det är saknaden. Polska Norbert sammanfattar situationen med följande ord (s. 81): ”*Rakastan valtavasti vaimoani ja tyttärtämme. Siksi teen tämän, vaikka välillä on vaikeaa*”.

Kontula analyserar de olika strukturella, politiska och internationella orsakerna till att Finlands nya kärnkraftverk idag byggs av arbetare som inte har tillgång till socialskydd i Finland, som under sin vistelse i landet kanske aldrig ens pratar med en finländare och som ibland inte får mer än två euro i timmen i lön. Man kan inte annat än skämmas då Kontula beskriver hur vår välfärd möjliggörs genom att andra människor och länder utugs. Dagens lagstiftning gynnar korta arbetskommenderingar, och byts människorna ofta ut hinner de sällan ta reda på vilka rättigheter de har enligt

rådande lagar och arbetsavtal, än mindre organisera sig. Ingen har ordentlig koll på om övertidsersättningar, pensioner och skatter betalas till dessa gästarbetare, som ibland också utsätts för direkta hot om våld och uppsägning om de försöker kräva sin rätt. I praktiken kombinerar företagen ofta lagliga, gråa och svarta ekonomiska strategier, skriver Kontula: på så sätt är de hela tiden steget före lagstiftaren. Vi finländska konsumenter drar nytta av att billigjobbare tas in för att bygga våra hus, sköta våra gamla och städa. Då glömmar man gärna bort att fundera på jämlikhet och människovärde.

I sin doktorsavhandling undersökte Kontula arbetsförutsättningarna inom sexbranschen i Finland, och hon ser många paralleller mellan de två utsatta grupperna: den ojämna vinstfördelningen och utnyttjandets olika former är desamma. Gästarbetarna i Olkiluoto har ändå en bättre chans att påverka sin situation och klara sig eftersom de jobbar i grupp och på en offentlig plats. Könsmaktshierarkin gör sig alltså gällande också som en gradskillnad mellan mans- och kvinnodominerade gästarbetarbranscher. Vi är vana att tänka på rasism som en perversion vi möter på förorternas kvarterskrogar, men en värre form av rasism är egentligen det människoförakt som finns inbyggt i det finländska arbetsmarknadssystemet, anser Kontula. För att en gästarbetare ska kunna tillvarata sina rättigheter på den finländska arbetsmarknaden måste han först ta sig igenom en i praktiken ogenomtränglig mur av blanketter, intyg och utredningar. Det här, om något, är strukturell diskriminering, påpekar Kontula och blir därför inte förvånad då hon märker att folkpensionsanstaltens blanketter gjorts om till girlander vid en sommarfest i barackbyn – vilken annan nytta kunde gästarbetarna egentligen ha av dem?

Jag har i min egen forskning följt med finländska arbetare vid ett stort företag inom den internationella projektindustrin som arbetade på byggarbetsplatser runt om i världen – inte helt olika den miljö som Kontula granskar. På ett grundläggande plan är likheterna många: liksom arbetarna vid Olkiluoto talar drömmande om polskt öl och brödet på Balkan drömmer finländare på byggen i Asien och Afrika om länkkorv, gräddost och salmiak. För alla har nomadtillvaron blivit en livsstil: ett halvår här, nästa någon annanstans. Men här slutar också likheterna: finländarnas situation på den internationella arbetsmarknaden kan snarast liknas vid ”de höga herrarnas” i Olkiluoto; de som bor i riktiga lägenheter i Raumo eller Björneborg, med familjen, med rätt till semester och arbetshälsosvård och allt det där. Deras arbetsvillkor är ljusår

ifrån de vanliga arbetarnas i Kontulas barackby.

Anna Kontulas bok är välskriven och engagerande, den provocerar men saknar inte heller djuplodande analys. Flera av de teman som tas upp är för omfattande och komplexa för att kunna avverkas i en tunn bok som Kontulas och ibland hade jag önskat att hon dröjt kvar längre vid frågor som

bränner till. Speciellt slutnoterna ger trots allt rikligt med underlag för de åsikter som presenteras i boken och också en fingervisning om var den som intresserar sig för gästarbetarnas situation kan söka vidare information. Efter att ha läst boken är jag i alla fall själv beredd att instämma med Kontulas summering: ”*Näin ei voi jatkua*” (s. 103).

Samu Pehkonen

Pikkutarkkaa työnteon tutkimusta

Nick Llewellyn & Jon Hindmarsh (toim.):

Organisation, interaction and practice. Studies in ethnomethodology and conversation analysis, Cambridge University Press, Cambridge, 2010. (268 s.)

Organisaatiotutkijoiden Nick Llewellyn ja Jon Hindmarshin toimittaman teoksen otsikko ei ole uutuusluetteloiden luovimmasta tai mieleenpainuvimmasta päästä. Pääotsikko sivuuttaa sen minullekin iskostetun ohjeen, jonka mukaan yksittäisten käsitteiden luetteleminen ei avaa niiden välisiä suhteita eikä siten kuvaa riittävän tarkasti tutkimuksen sisältöä. Organisaatioita, vuorovaikutusta ja käytäntöjä tarkastellaan, mutta entä sitten? Kirjan alaotsikko puolestaan on sanatarkka toisinto kymmenistä muista etnometodologiaa esittelevistä teoksista, joita on kirjoitettu Harold Garfinkelin (1967) *Studies in ethnomethodology* -klassikon vannedessä. Toimittajien puolustukseksi on todettava, että alaotsikkonsa avulla teos löytää toki oman lukijakuntansa etnometodologista ja keskusteluanalyttistä tutkimusta tekevien parista. Alaotsikon kautta myös pääotsikon käsitteet liittyvät toisiinsa: teos tuo organisaatiotutkimukseen etnometodologiasta tutun näkökulman, jossa reaaliaikaisesta vuorovaikutuksesta etsitään toimijoiden itsensä tunnistamia käytäntöjä, jotka puolestaan auttavat ymmärtämään organisaatioiden toimintaa – yksinkertaistaen sitä miten organisaatioita tehdään.

Teosta tarjotaan ovenavauksena organisaatiotutkijoille, joiden huomio on kasvavassa määrin kääntynyt käytäntöihin. Eri yhteiskuntatieteissä tapahtuneen ”käytäntökäänteeseen” (*practice turn*; Schatzki *et al.* 2001) vaikutus ei ole toimittajien mukaan kuitenkaan ulottunut käytäntöjen reaaliaikaisen ilmenemisen tarkasteluun organisaatiotutkimuksessa. Kirjan kahdesta pääosiosta ensimmäi-

nen (*Orientations*) pohtii, miksi näin on. Jälkimmäinen osio (*Studies*) keskittyy taas empiirisiin tutkimusesimerkein osoittamaan, kuinka etnometodologinen ja keskusteluanalyttinen tutkimus voi rikastuttaa organisaatiotutkimusta. Laajemmasta yhteiskuntatieteellisestä kontekstista katsottaessa kirjan antia työtä tutkiville on se, miten ilmeisen huomaamattomiin arkisen työn yksityiskohtiin keskittyminen auttaa ymmärtämään kriittisesti työtä ja organisaatioita juuri toimijoiden itsensä suorittamina, tekemänä ja konstituoina aikaansaannoksina. Kuten useista organisaatiotutkimuksen viitekehysistä, selkeä tilallinen näkökulma kirjasta puuttuu (mutta ks. Toivon ja Vähämäen artikkeli tässä *Alue ja Ympäristö* -lehden teemanumerossa). Ei ole kuitenkaan mitään periaatteellista syytä olla soveltamatta kirjan ajatuksia myös alue- ja ympäristötutkimukselle läheisiin aihepiireihin. Palaan tähän teemaan arvioni loppuksi.

Monista muista kirjan alaotsikkoa kantavista teoksista poiketen Llewellynin ja Hindmarshin toimittama teos auennee myös ilman aiempaa tutustumista etnometodologiaan, sillä suuntauksen perusteet on tiivistetty mainiosti kahteen toimittajien kirjoittamaan johdatustekstiin. Johdatuksen jälkeen tarkastellaan keskusteluanalyttisin menetelmin kouluneuvoston kuulemistilaisuutta, työhönottohaastattelua, tarinankerrontaa johtamisvalmentajan luennoilla, taidehuutokaupan etenemistä, myyjän ja asiakkaan kohtaamista myymälässä, tilausvahvistuksen laatimista ja tulkitsemista painotalon eri työvaiheissa, yrityksen strategiapa-